

Jongere bouwkunst en stedenbouw 1800-1945

Monumen
Inventaris
Project (M

COLOFON

Uitgave

Provinciaal Bestuur van Zuid-Holland
Koningskade 1
2596 AA 's-Gravenhage
telefoon 070 - 3116611

Samenstellers

M. van Ingen
drs S.R. Jonkergouw
drs A.F.J. Niemeijer
drs L.A. Nizet
ir Th.A.J. Schiere
drs E.B. de Snoo - van de Garde
ing. M. Spooren
drs B.L. Sprinkhuizen
ir M. Verwey

Begeleidingscommissie

L.J. van den Boogert
D. Brouwer de Koning
drs R. Daalder
drs Th.M. Elsing
W. de Jong
ir J.G. Wegner

Vormgeving

Facilitaire Dienst, Bureau Vormgeving

Druk

Facilitaire Dienst, Bureau Reproductie

's-Gravenhage, november 1991

HISTORISCH-GEOGRAFISCHE BESCHRIJVING

BEBOUWINGSKARAKTERISTIEK EN STEDEBOUWKUNDIGE TYPOLOGIE

INVENTARISATIE

HISTORISCH-GEOGRAFISCHE BESCHRIJVING

september 1989
B.L. Sprinkhuizen

INHOUDSOPGAVE

1. INLEIDING

2. FYSISCHE GESTELDHEID

3. GRONDGEBRUIK EN LANDSCHAPSSTRUCTUUR

- 3.1. Agrarisch grondgebruik
- 3.2. Niet-agrarisch grondgebruik
- 3.3. Visuele karakteristiek

4. INFRASTRUCTUUR

- 4.1. Wegen
- 4.2. Wateren en dijken
- 4.3. Spoorwegen
- 4.4. Overige infrastructureel werken

5. NEDERZETTINGEN

- 5.1. Algemeen
- 5.2. Kernen
 - 5.2.1. Leimuiden
 - 5.2.2. Oude Wetering
 - 5.2.3. Bilderdam
 - 5.2.4. Vriezeloop
- 5.3. Verspreide bebouwing

LITERATUUR

VOORNAAMSTE GEBRUIKTE KAARTEN

BIJLAGEN

1. INLEIDING

De gemeente Leimuiden ligt in het noordoosten van de provincie Zuid-Holland in de Rijn- en Gouwestreek (Plassengebied) en heeft een oppervlakte van 1.460 ha.

Het grondgebied grenst in het noorden en deels in het oosten aan de provincie Noord-Holland. Hier liggen de Haarlemmermeerpolder, de Westeinder plassen en de gemeenten Aalsmeer en Uithoorn. Verder grenst Leimuiden in het oosten aan de gemeente Nieuwveen, in het zuiden aan Ter Aar en Rijnsaterwoude en in het westen aan de gemeente Alkemade. De gemeente bestaat uit de kernen Leimuiden, Oude Wetering (gedeeltelijk), Bilderdam en Vriezekaap. Op 1 januari 1988 bedroeg het aantal inwoners 4.695, waarmee de bevolkingsdichtheid op 339 inwoners/ km² landoppervlak uitkwam.

De grenzen van de gemeente zijn grotendeels historisch-juridisch bepaald en ontstaan na samenvoeging van de ambachtsheerlijkheden Leymuiden en Vriezekaap.

2. FYSISCHE GESTELDHEID

Het grootste deel van de bodem in de gemeente Leimuiden bestaat uit oude zeeleigronde. Uitzondering hierop vormen de veengronde ten noorden en oosten van de Geerpolderplas en een klein stukje veengrond ten noordwesten van het dorp Leimuiden.

Het gebied behoort tot het typische droogmakerijenlandschap, dat in deze streek veel voorkomt. Op een klein deel na, de veengrond langs het Aarkanaal, is het bodemoppervlak bepaald door het droogmaken van de plassen, die ontstonden na het afgraven van de oorspronkelijke veenlaag. Hierdoor kwam de oude zeelei-afzetting aan de oppervlakte, met hier en daar een laagje restveen of bagger erop, zoals in de noordoosthoek van de gemeente. Het veen dat er nu nog ligt, is grotendeels zogenaamd bosveen, dat niet voor de turfwinning in aanmerking kwam vanwege de slechte kwaliteit ervan als brandstof.

Met het vervenen vanaf de 13e eeuw, ontstonden er duidelijke niveauverschillen in Leimuiden. De niet-verveende Geerpolder en Buiten-Westerpolder liggen op ongeveer 1,5 meter -NAP. Oorspronkelijk lag het veen hier hoger, maar na het inpolderen zijn deze gronden ingeklonken en 1 tot 2 meter gedaald. De polders waar het veen is afgegraven en weggebaggerd, liggen aanmerkelijk dieper, rond de 4,5 meter -NAP gemiddeld.

De Grietpolder, de Vriesekoopsche polder, de Groote Heilige Geestpolder en de Wassenaarsche polder behoren tot deze categorie.

De afwatering van de polders is kunstmatig en valt onder het beheer van het hoogheemraadschap Rijnland. De sloten en tochten in Leimuiden lozen op de boezemwateren van het Rijnland, waaronder de Drecht en het Braasemermeer. Een uitzondering vormt de Buiten-Westerpolder, die in het hoogheemraadschap Amstelland ligt en loost op de Amstel met een elektrischemaal.

De windmolens waarmee de bemaling van de polders vroeger plaatsvond, zijn eerst door stoom- en later door elektrische gemalen vervangen.

Twee belangrijke gemalen liggen aan weerszijden van de Drecht niet ver van elkaar. Eén voor de Griet- en Vriesekoopsche polder, de ander voor de Wassenaarsche polder.

Vanwege een te hoge waterstand in het oostelijke deel van de gecombineerde Noordeind- en Geerpolder, werd er eind 19e eeuw een eigen onderbemaling voor enkele weilanden gerealiseerd, de "afdamming" genaamd.

3. GRONDGEBRUIK EN LANDSCHAPSSTRUCTUUR

3.1. Agrarisch grondgebruik

In het gebied van Leimuiden werd na de ontginning aanvankelijk akkerbouw bedreven, maar in verband met de wateroverlast als gevolg van de inklinking van de bodem, ging men over op de weidebouw. In de 13e eeuw werd reeds een aanvang gemaakt met de turfwinning.

Na droogmaking van de uitgeveende polders vond er weer akkerbouw, veeteelt en voor een klein gedeelte tuinbouw plaats. Hiernaast vond men rond 1850 nog een omvangrijk boscomplex in het noordoosten van de Vriesekoopsche polder, tegen de huidige Westeinderplassen gelegen. In de Geerpolder ligt een essenhakhoutbos, behorend bij het natuurgebied van de Geerpolderplas.

De akkerbouw en de weilanden bevonden zich in de drooggemaakte polders op de kleigronden. De tuinbouw zou zich op de overgebleven veengronden concentreren langs het Aarkanaal.

De verveningen die reeds lang op kleine schaal plaatsvonden, namen in de 17e eeuw grote vormen aan. De veenplassen die door uitvening waren ontstaan, werden vanaf dezelfde tijd drooggemaakt. De oudste droogmakerij in dit gebied is de Wassenaarsche polder, die reeds in 1666 werd drooggelegd.

De verkaveling die hierop in de gemeente onstond, is een gebruikelijke rationele strokenverkaveling en is in de grootste polders voornamelijk noord-zuid gericht.

Vooraf in de 18e en 19e eeuw is veel land verveend en zijn droogmakerijen ontstaan. Het agrarisch grondgebruik is sinds de 19e eeuw niet spectaculair veranderd. Het accent bleef liggen op de akker- en weidebouw. Wel is in beperkte mate de tuinbouw opgekomen in de loop van de tijd, waarvan een deel onder glas. Deze bevindt zich voornamelijk op de oude veengronden ten oosten van de Geerpolderplas en in het noordoosten aan de Westeinderplassen. De ontwikkeling van de tuinbouw langs het Aarkanaal en de Drecht hing samen met de snelle groei van het nabijgelegen Papenveer in de gemeente Ter Aar, als tuinbouwcentrum met een eigen groentenveiling.

Na 1945 is het boscomplex in het noordoosten van de Vriesekoopsche polder grotendeels verdwenen. Er rest nu slechts nog een strook bos ten zuiden van de aldaar gelegen kassen. Wat betreft het agrarisch grondgebruik kan men in Leimuiden van een uitzonderlijke situatie spreken, omdat het de enige gemeente in het plassengebied is, waar het grondgebruik van de akkerbouw is toegenomen ten koste van het grasland.

3.2. Niet-agrarisch grondgebruik

Uiteraard was het veen een belangrijke "delfstof" in de loop van de eeuwen. De veenafgraving is een bepalende factor geweest in de ontwikkeling van het grondgebruik in Leimuiden. Bijna het totale oppervlak van de gemeente bestaat uit afgegraven en vervolgens drooggemaakte gronden, behalve het gebied van de Geerpolder en de Buiten-Westerpolder in het oosten.

De Geerpolderplas is een oorspronkelijke laagveenplas die nooit meer is drooggemaakt. Het is nu een belangrijk natuurgebied, waar veel vogels broeden en bijzondere vegetatie groeit, met een beperkte recreatie in de vorm van sportvisserij.

De openluchtrecreatie en het "buitenwonen" zijn in de laatste decennia sterk toegenomen in de gemeente, met name langs de Drecht en de ringvaart van de Haarlemmermeerpolder. Bij de verveningen werden de randen, waarop de bebouwing grotendeels was gevestigd, veelal gespaard. Leimuiden is op een dergelijke smalle strook bovenland gelegen. Dit heeft natuurlijk zijn invloed gehad op de ruimtelijke verschijningsvorm van de kernen.

3.3. Visuele karakteristiek

Men kan hier spreken van een typisch droogmakerijenlandschap, dat door vervening is ontstaan. Het bestaat uit diepe polders, die door hoge dijken van elkaar worden gescheiden. De dijken en resten bovenland, met daarop dorpen en verspreid liggende boerderijen, zijn de opvallende elementen.

De Drecht doorsnijdt het landschap over de volle lengte van de gemeente van oost naar west.

In het oosten kan men spreken van een veenplassenlandschap rond de Geerpolderplas, met daarnaast op het bovenland de daar aanwezige kastuinbouw.

Over het algemeen heeft het landschap een vlak, open karakter, met name in de droogmakerijen.

4. INFRASTRUCTUUR

4.1. Wegen

De tegenwoordige Herenweg is de oorspronkelijke ontginningsbasis waarlangs de bebouwing zich concentreerde, hetgeen tot een langgerekt streekdorp leidde. Leimuiden was, via deze Herenweg, gelegen aan de belangrijkste wegverbinding van Gouda en Alphen naar Amsterdam. De huidige hoofdverkeersader wordt gevormd door de secundaire weg nr. 7, die in noord-zuidelijke richting parallel aan de oostkant van de Herenweg ligt. Deze weg werd echter pas na 1945 aangelegd. Zij heeft zowel een functie voor het doorgaande verkeer van Alphen naar de Haarlemmermeer als een functie voor ontsluiting van de streek. De lokale Vriezenweg, die de zuidgrens van de gemeente vormt, werd in 1868 verhard. In de jaren zestig van deze eeuw raakten de wegen ter plaatse flink overbelast, met name op zondagen als gevolg van het aanwezige recreatieverkeer.

De functie van de wegen in de gemeente varieert dus van lokaal tot regionaal. De meeste wegen liggen op de dijken rondom de polders en langs de wateren, behalve de provinciale weg, die dwars door de polders is getrokken.

4.2. Wateren en dijken

Door de gemeente lopen twee scheepvaartroutes voor de beroepsvaart. De Oude Wetering en de Ringvaart vormen de westelijke gemeentegrens als aansluiting op de vaarroute via de Gouwe-Oude Rijn-Heimanswetering-Braasemermeer naar het noorden.

De Drecht loopt dwars door de gemeente in oost-westrichting en vormt de verbinding met de minder belangrijke route Gouwe-Aarkanaal-Drecht en Amstel. De Drecht zelf is geen belangrijke doorgaande verbinding, maar een sterke groei in de watersport zorgde hier wel voor een intensievere recreatievaart.

Het Aarkanaal, dat op de Drecht aansluit bij de Tolhuissluis, loopt in het oosten van de gemeente tot aan de Kattenbrug. Dit kanaalvak, ook wel Nieuwe Vaart genoemd, is in 1656 gegraven om de Aar met de Drecht te verbinden.

De Geerpolderplas ligt ten noorden van de Langeraaarse Plassen. De plas heeft vooral een functie als natuurgebied en is rijk aan waterplanten en moerasvegetatie.

In de loop van de tijd hebben er verschillende verbeteringen plaatsgevonden aan de vaarroute over het Aarkanaal. Naar aanleiding van plannen uit 1823, volgden een verbreding en verdieping van het kanaal om de route bevaarbaar te maken voor grotere schepen. De bruggen over het kanaal werden hiertoe alle beweegbaar gemaakt, waardoor het scheepvaartverkeer zeer werd bevorderd.

In 1906 werd het beheer door de provincie Zuid-Holland overgenomen, nadat de inkomsten van de tol sterk terugliepen, waardoor het onderhoud in gevaar kwam. De tol werd nu opgeheven. Na het ontdekken van ernstige gebreken besloot men over te gaan tot vernieuwing van bruggen en bijbehorende woningen en tot reconstructie van de kaden en verbreding van het kanaal.

Het kanaalvak tussen de Nieuwe-Amstelsluis (Tolhuissluis) en het Papenveer werd het eerst verbreed. In 1908 werd begonnen met de verlegging en verzwaring van de kade van de Geerpolder. Na 1918 werd de oostkade tussen de sluis en de Kattenbrug verbreed, de weg erop verhard en een oeververdediging aangebracht. In 1924 werd er een nieuwe Kattenbrug

gebouwd. Vijf jaar later werd besloten dat de provinciale weg op de westzijde van het Aarkanaal verlegd zou worden naar de oostzijde, omdat daar voldoende afmeting te verkrijgen was zonder kostbare onteigening.

Over het algemeen hebben de dijken en kaden gedurende de periode 1850-1940 een waterkerende functie behouden. De hoge dijken rondom de polders zijn veelal tevens als weg in gebruik. Het patroon van de dijken staat in duidelijke relatie met dat van de polders, wateren en wegen.

4.3. Spoorwegen

In 1912 werd de lokaalspoorlijn Hoofddorp-Leiden geopend. Na Nieuw Vennep boog de lijn naar het zuidoosten tot de Ringdijk van de Haarlemmermeerpolder. Hier boog de lijn weer af, nu naar het zuidwesten, om de binnendijkberm te volgen. Op dit punt kreeg Leimuiden een station op ongeveer 1 kilometer afstand, gelegen op het grondgebied van de gemeente Haarlemmermeer. Voorbij Oude Wetering boog de lijn terug, om zijn weg richting Leiden te vervolgen.

Dit traject was een zuivere streekbedieningslijn, die zoveel mogelijk dorpen aandeed om deze met de omringende streekcentra te verbinden. Het had dus zeker een ontsluitingsfunctie, die echter van korte duur was, door de snelle opkomst van de autobus.

De halte Leimuiden liep terug van 35.000 reizigers in 1920 naar 4.250 in 1935. Op 1 januari 1936 werd de lijn dan ook opgeheven.

4.4. Overige infrastructurele werken

De komst van de vaste brug in 1952 over de Drecht in Leimuiden ging gepaard met de opheffing van de tol aldaar, één van de laatste in de provincie. In deze brug vond de eerste toepassing van het voorgespannen beton plaats in geheel Europa. De overige bruggen over de Drecht zijn beweegbaar

In 1917 werd Leimuiden aangesloten op de elektriciteitsvoorziening van de Leidse elektrische centrale. Leimuiden kreeg haar water deels van het distributiebedrijf "De Drie Gemeenten" en deels van "De Elf Gemeenten", gesticht in respectievelijk 1931 en 1932. De eerste betrok haar water van de Gemeentewaterleiding Boskoop, de tweede van de NV "Bowadi" te Bodegraven. Hiermee kreeg de gemeente een centrale drinkwatervoorziening met een aansluitingspercentage van ruim 90% in 1947.

5. NEDERZETTINGEN

5.1. Algemeen

De gemeente Leimuiden bestaat voornamelijk uit dorpen of gehuchten van het weg- en dijkttype met een van oorsprong typische lintbebouwing (Leimuiden, Vriezeloop, Bilderdam en de oostelijke helft van Oude Wetering), waarvan Leimuiden zich komvormig heeft ontwikkeld. Voorts bevindt zich verspreide bebouwing langs de Vriezenweg en de Westeinderplassen. (Zie ook de bebouwingskarakteristiek).

Leimuiden ontwikkelde zich langs de Herenweg, Vriezeloop langs de Drecht evenals Bilderdam. Een uitloper van Nieuwveen bevindt zich ten oosten van de Geerpolderplas. Het gedeelte van Oude Wetering in Leimuiden vormde zich ten oosten van het water "de Oude Wetering". Leimuiden is de belangrijkste kern in de gemeente en hiermee het verzorgende centrum.

De bevolkingsgroei in de gemeente is als volgt weer te geven:

jaartal	aantal inwoners
1822	837
1840	1.005
1860	1.291
1880	1.494
1900	1.552

jaartal	aantal inwoners
1914	1.793
1947	2.288 (per 31 mei)
1960	2.864
1970	3.553
1988	4.695

Het aantal inwoners steeg slechts geleidelijk, tot de explosieve toename van de bevolking na 1945.

5.2. Kernen

5.2.1. Leimuiden

Leimuiden is één van de oudste ambachten in het plassengebied. Als Liethemuthon wordt het reeds vermeld in een oorkonde uit 1063.

Het gebied van Leimuiden maakte deel uit van uitgestrekte veengebieden, doorsneden door een aantal rivieren en stroompjes. Vanuit deze veenstromen, zoals de Drecht, heeft men het veengebied ontgonnen en in cultuur gebracht, via een haaks daarop staande opstreckende strokenverkaveling. Dit vond plaats in de vorm van een zogenaamde "cope"-ontginning. De oudste ontginningen in het plassengebied dateren van omstreeks het jaar 1000 en lagen onder meer in het gebied van Leimuiden.

Vanuit de ontstane nederzettingen langs de ontginningsbasis (de Herenweg), zoals Leimuiden en Rijnsaterwoude, werd de verdere ontginning ter hand genomen. Na de afdamming van het Spaarne in de 13e eeuw werd dit mogelijk in het moerasgebied ten westen van Leimuiden. Waarschijnlijk werd eerst Oude Wetering en later Nieuwe Wetering vanuit Leimuiden gesticht. Samen vormden zij één kerkelijk gebied.

Vanaf de 16e eeuw vond op grote schaal de aanleg van veenpolders plaats in verband met de waterhuishouding van het ingeklonken veen. In deze tijd begon ook de massale veenafraving ten behoeve van de turfwinning, mede gestimuleerd door de uitvinding van de baggerbeugel. Van de uitgeveende en in plassen veranderde polders, werden de laatste in de gemeente in de 18e eeuw drooggemaakt.

Leimuiden ligt op een grillige strook bovenland, het oorspronkelijke veenoppervlak. Dit waren de randen van de polders, die tijdens het vervenen gespaard bleven vanwege de daarop gelegen bebouwing.

De voormalige heerlijkheid Leymuiden werd met Vriezekoop in 1727 gekocht door de stad Amsterdam. Deze twee oude heerlijkheden vormen de gemeente Leimuiden. Verschillende grenswijzigingen deden zich voor in de 19e eeuw. In 1814 werd de gemeente bij Noord-Holland gevoegd, in 1854 met Kalslagen vergroot en in 1865 weer van Noord-Holland gescheiden en met Zuid-Holland verbonden, waarbij ook Kalslagen weer afviel.

Het dorp Leimuiden, gelegen tussen de Drecht en de Ringvaart van de Haarlemmermeer, telde in 1870 binnen de kom 471 inwoners. In 1890 was dit gegroeid naar 788 inwoners. De middelen van bestaan rond 1870 waren veeteelt, zuivelbereiding, landbouw, tuinbouw, bloemkwekerij en scheepvaart. Langs de weg die vanuit het dorp richting Haarlemmermeerpolder loopt, werden rond de eeuwwisseling eerst een gasfabriek en vervolgens een zuivelfabriek neergezet. Beide panden staan er nog steeds, waarvan de voormalige zuivelfabriek momenteel als gebaksfabriek in gebruik is.

Voor 1945 bleef de bebouwing zich concentreren binnen de bedijkte kern op het punt waar de Herenweg naar het zuiden afbuigt. De oorspronkelijke tweezijdige lintbebouwing langs deze weg ontwikkelde zich op dit punt tot een breder lint met komvormige uitstulpingen. Tussen 1850 en 1940 is wat betreft de bebouwingsstructuur nauwelijks iets veranderd. De enige opvallende gebeurtenis op dit gebied is de bouw van het station Leimuiden in 1912, dat echter net over de gemeentegrens in de gemeente Haarlemmermeer werd neergezet. Aan de westzijde van de weg naar het station is er een dun bebouwingslint ontstaan vanuit Leimuiden in de periode tot 1940. Het reeds bestaande lint heeft zich in deze tijd hooguit verdicht en vernieuwd.

De landbouw speelt nog altijd een belangrijke rol in Leimuiden, maar daarnaast is de recreatieve functie van de gemeente steeds belangrijker geworden. De toenemende suburbanisatie, in verband met de veranderende woonbehoeften van de stedelingen, heeft naast de recreatie het gezicht van het gebied, als een agrarische plattelandsgemeente, enigszins veranderd.

Uiteraard heeft de bereikbaarheid, door de modernisering van het verkeer en de verbeterde infrastructuur, hiertoe bijgedragen. Het dorp heeft zich hierbij vooral in westelijke richting uitgebreid. Deze forse groei dateert echter van na 1945. In de periode tussen 1946 en 1957 vond al de eerste uitbreiding plaats in de polder, terwijl in dezelfde tijd aan de andere kant van het dorp de provinciale weg werd aangelegd. In fases heeft deze ontwikkeling zich tot nu toe doorgezet.

5.2.2. Oude Wetering

Oude Wetering is de naam van het dorp dat aan weerskanten van het gelijknamige water is ontstaan. Vanuit Leimuiden werd het gebied tot de Oude Wetering ontgonnen. Vervolgens is de verdere ontginning in westelijke richting vanaf dit punt ter hand genomen in de 13e eeuw. Het gedeelte van het dorp langs de oostelijke oever van het water behoort

tot de gemeente Leimuiden, de andere zijde ligt op het grondgebied van Alkemade. Deze laatste helft heeft zich sterker ontwikkeld, als dorp van belang in Alkemade.

Het gedeelte in Leimuiden heeft zich waarschijnlijk later ontwikkeld en lag geïsoleerd door het tussenliggende water. Over deze drukke scheepvaartroute is nooit een vaste oeververbinding gekomen, waardoor de verbinding tussen de beide delen wordt verzorgd door een veerpont.

Het dorp in Leimuiden bestaat uit een eenzijdige lintbebouwing, gelegen op de dijk tussen de polder en het water. De bebouwing heeft zich tussen 1850 en 1945 alleen ten noorden van de Drecht iets uitgebreid, voorts heeft er slechts verdichting van de bestaande structuur plaatsgevonden.

Na de tijd van de verveningen hielden de inwoners zich weer met het agrarisch bedrijf bezig. De beroepsscheepvaart en in de 20e eeuw ook de recreatievaart, zorgden voor de komst van hieraan verwante nijverheid in het dorp, zoals scheepswerfjes en jachthavens. Deze vestigden zich langs de Wetering en de Ringvaart van de Haarlemmermeer. Naast deze tak van industrie, vindt men tegenwoordig ook een betonfabriek bij het dorp.

5.2.3. Bilderdam

Het gehucht Bilderdam ontstond rondom de feitelijke Bilderdam, die in de 15e eeuw door Haarlem in de Drecht werd opgeworpen om de vaarweg via dit water en de Aar naar de Oude Rijn onbruikbaar te maken voor Amsterdam in de concurrentiestrijd om de binnenvaart. In 1670 werd in de dam een verlaat gebouwd. De twee schutsluizen, die er later inkwamen en de vaart op Amsterdam nog steeds hinderden, werden in 1824 weggebroken en vervangen door een nieuwe schutsluis elders, de Tolhuis- of Nieuwe Amstelsluis, waar het Aarkanaal in het Amstel-Drechtkanaal uitmondt.

Bilderdam was tot 1854 een deel van de voormalige gemeente Kalslagen, hierna werd het bij Leimuiden gevoegd.

De bebouwing concentreerde zich aan beide zijden van de Drecht op de strook bovenland tussen de dijk en de waterloop. Het kleine lint langs de oevers heeft zich sinds 1850 iets verdicht, maar niet uitgebreid tot op heden.

5.2.4. Vriezekoop

Vriezekoop is de benaming voor het langgerekte lint van bijna verspreide bebouwing, gelegen aan beide oevers van de Drecht tussen Leimuiden en Bilderdam.

Het ontstond iets later dan Leimuiden als naburige nederzetting. In tegenstelling tot in Leimuiden, is hier de Drecht de basis van de ontginning geweest, waardoor de verkaveling noord-zuid gericht werd. De woningen werden in deze tijd aan de kop van de kavels gebouwd langs het water, waar de tegenwoordige bebouwing nog steeds staat. De voormalige heerlijkheid Vriezekoop werd samen met Leimuiden in 1729 opgekocht door de burgemeesters van Amsterdam, waardoor ze met elkaar werden verbonden.

Ook hier vond er geen echte groei plaats. De hoofdzakelijk agrarische bebouwing heeft zich wel verdicht, maar vormt zelfs nu nog steeds geen aaneengesloten lint. Een aantal van de hoeven langs de Drecht lag er al in de 19e eeuw, zoals "Engeland".

De poldermolens langs de Drecht zijn hier allemaal verdwenen. Op de plaats van twee van deze molens werden stoomgemalen neergezet, waarvan degene aan de zuidkant in 1879 werd geplaatst. Voor 1940 werd het stoomgemaal aan de noordzijde door een elektrisch gemaal vervangen, nu worden beide gemalen elektrisch aangedreven.

5.3. Verspreide bebouwing

Op diverse plaatsen in de gemeente bevindt zich verspreide bebouwing. Langs de Herenweg, zowel aan de Westeinderplassen als onder Leimuiden, staan verschillende clusters van oude boerenhoeven, waaronder "Veldenlust" en "Weltevreden" ten zuiden van het dorp. Bijna op de grens met Rijnsaterwoude werd op het einde van de 19e eeuw langs dezelfde weg een Rooms-Katholieke kerk gebouwd. Iets later werd hier een klooster bij gebouwd, waarvan de gebouwen later dienst gingen doen als Rooms-Katholieke lagere school en parochiehuis.

Aan de weg in het zuiden van de Geerpolder en in de Buiten-Westerpolder langs het Amstel-Drechtkanaal ontwikkelde zich langzamerhand een bebouwingslint in samenhang met de daar opgekomen tuinbouw- en kassencultuur.

Ten slotte ligt er vanaf de 19e eeuw een groepje huizen rondom de Tolhuissluis, nabij het Huis ten Drecht.

GERAADPLEEGDE LITERATUUR

Algemeen/provinciaal:

- Aa, A.J. van der (1839-1851)
Aardrijkskundig woordenboek der Nederlanden, 13 delen + suppl. Gorinchem.
- Atlas van historische vestingwerken in Nederland (1970)
Deel IV, de provincieën Zuidholland en Zeeland. Eerste aflevering: Zuidholland.
Z.p..
- Beekman, A.A. (1948)
De wateren van Nederland. Aardrijkskundig en geschiedkundig beschreven.
's-Gravenhage.
- Een beeld van het zuid-hollandse landschap (1981-1988)
Een landschapsonderzoek in opdracht van de provincie Zuid-Holland. 6 delen. Z.p..
- Beschrijving van de provincie Zuid-Holland behorende bij de waterstaatskaart
(1967). 's-Gravenhage.
- Bevolking der gemeenten van Nederland op 1 januari C.B.S.. 's-Gravenhage,
1950-heden.
- De bodem van Nederland (1965)
Toelichting bij de Bodemkaart van Nederland, schaal 1:200.000. Samengesteld door
de Stichting voor Bodemkartering. Wageningen.
- Buisman, J. (red.) (1978)
Zuid-Holland vanuit de lucht. Baarn.
- Craandijk, J. (1888)
Wandelingen door Nederland. Met platen naar de lithografiën van P.A. Schipperus
en wandelkaartjes. Haarlem.
- Dijksterhuis, R. (1984)
Spoorwegtracering en stedenbouw in Nederland; Historische analyse van een
wisselwerking. De eerste eeuw: 1840-1940. Proefschrift, TH Delft.
- Don, P. (red.) (1985)
Kunstreisboek Zuid-Holland. 8e dr., Weesp.
- Drinkwatervoorziening in Nederland 1913-1938 (1938)
Gedenkboek ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan van de Centrale Commissie
voor Drinkwatervoorziening en van het rijksbureau voor Drinkwatervoorziening.
Den Haag.

- Fruin, R. (red.) (1866)
Informatie up den staet faculteyt ende gelegenheit van de steden ende dorpen van Hollant ende Vrieslant om daerna te reguleren de nyeuwe schiltaele gedaan in den jaere MDXIV. Leiden.
- Fruin, R. (red.) (1976)
Enqueste ende informatie upt stuck van der reductie ende reformatie van den schiltaelen, voertijts getaxeert ende gestelt geweest over de landen van Hollant ende Vrieslant gedaan in den jaere MCCCCXCIII. Leiden.
- Gedenkboek Twee eeuwen Waterstaatswerken (z.j.). Z.p..
- Honderd jaar Provinciale Waterstaat in Zuid-Holland (1976)
Enige opstellen over de geschiedenis. 's-Gravenhage.
- Kley, J. van der (red.) (1967)
Vaarwegen in Nederland. Een beschrijving van de Nederlandse binnenvaartwegen. Assen/Amsterdam/Rotterdam/Brussel.
- Kroon, A.W. (1862)
Tegenwoordige staat van Zuid-Holland. Beschrijving en afbeelding der steden, dorpen, heerlijkheden en verdere wetenswaardige plaatsen in die provincie. Amsterdam.
- Lijst van Nederlandse gemeenten sinds 1830, waarvan de grens is gewijzigd, waarvan de naam is veranderd, die zijn opgeheven, nieuw gevormd of ingepolderd (1968). Z.p..
- De molens van Zuid-Holland (1980). Den Haag.
- Mulder, G.J.A. (red.) (1949-1959)
Handboek der geografie van Nederland. 6 delen. Zwolle.
- De ontwikkeling onzer electriciteitsvoorziening 1880-1938 (1948).
Uitgegeven naar aanleiding van het 25-jarig bestaan der Vereeniging van directeurs van electriciteitsbedrijven in Nederland. 2 delen. Arnhem.
- Postma, C. (red.) (1963)
Holland in vroeger tijd; 18e-eeuwse beschrijvingen van steden en dorpen in Noord- en Zuid-Holland. 5 delen. 's-Gravenhage.
- Register van beschermde monumenten (1989). Zeist.
- Statistisch overzicht der Waterleidingen in Nederland over de jaren 1946 en 1947 (1950). Leeuwarden.

- Steegh, A. (1985)
Monumenten Atlas van Nederland. 1100 Historische Nederzettingen in Kaart. 2e dr., Zutphen.
- Teixeira de Mattos, L.F. (1906-1961)
De waterkeeringen, waterschappen en polders van Zuid-Holland. 16 delen. 's-Gravenhage.
- Tuinbouwatlas van Nederland [\pm 1941].
Samengesteld door den Tuinbouw-voorlichtingsdienst van het Departement van Landbouw en Visscherij.
- Vermooten, M. en Smit, T. (1989)
Spoortocht langs oude en nieuwe N.S.-stations: Noord- en Zuid-Holland en Flevoland. Hapert.
- Vervloet, J.A.J. en Steegh, A.W.A.Th. (1989)
Bibliografie van de historische geografie. Wageningen.
- Verzameling van gegevens betreffende de electriciteitsvoorziening in de provincie Zuid-Holland (1915). 's-Gravenhage.
- Wallenburg, C. van (1966)
De bodem van Zuid-Holland. Toelichting bij blad 6 van de Bodemkaart van Nederland, schaal 1:200.000. Wageningen.
- Witkamp, P.H. (1877)
Aardrijkskundig woordenboek van Nederland. Tiel.
- Witkamp, P.H. en Sipman, M.A. (1895)
Aardrijkskundig woordenboek van Nederland. Nieuwe uitgaaf. Arnhem/Nijmegen.

Regionaal/lokaal:

- Een beeld van het Zuidhollands landschap (1983)
Een landschapsonderzoek in opdracht van de provincie Zuid-Holland. Deel 2. De omgeving van Alphen aan den Rijn. De omgeving van Gouda. De Krimpenerwaard, Buro Maas.
- Elzelingen, J.M.W. van (1910)
Nota over de verbetering van het Aarkanaal in het kanaalvak van Aardam tot Papenveer. Z.p..
- Linden, H. van der (1955)
De cope. Bijdrage tot de rechtsgeschiedenis van de openlegging der Hollands-Utrechtse laagvlakte. Assen.

- "Plassengebied" (1971)
Rapport van de stedenbouwkundige studiegroep "plassengebied in het hart van Holland", technische hogeschool. Delft.
 - Russer, G.A. (1984)
Sporen door de Haarlemmermeer. De geschiedenis van de Haarlemmermeerspoorlijnen. Schoorl.
 - Streekplan plassengebied
Vastgesteld bij besluit van Provinciale Staten van Zuid-Holland d.d. 26 oktober 1973.
 - Structuurplan van de gemeente Leimuiden en de gemeente Rijnsaterwoude (1971)
Deel 1: Inventarisatie. Instituut stad en landschap. Rotterdam.
-

VOORNAAMSTE GEBRUIKTE KAARTEN

- Kuyper, J.
Gemeente-atlas van de provincie Zuid-Holland 1869.
 - Topografische en Militaire Kaart; 1:25.000; 1850-1864.
 - Schetstekening van de wegen en voetpaden in de gemeente Leymuiden; 1:10.000; 1874.
 - Chromotopografische kaart; 1:25.000; no. 403; ± 1876-1898, 1877, 1912.
 - Chromotopografische kaart; 1:25.000; no. 404; 1874, 1876-1898, 1921.
 - Topografische kaart; 1:50.000; no. 31; 1941 (Truppenkarte).
 - Topografische kaart; 1:25.000; no. 31 A; 1950 en no. 31 B; 1949.
 - Topografische kaart; 1:50.000; 1981.
-

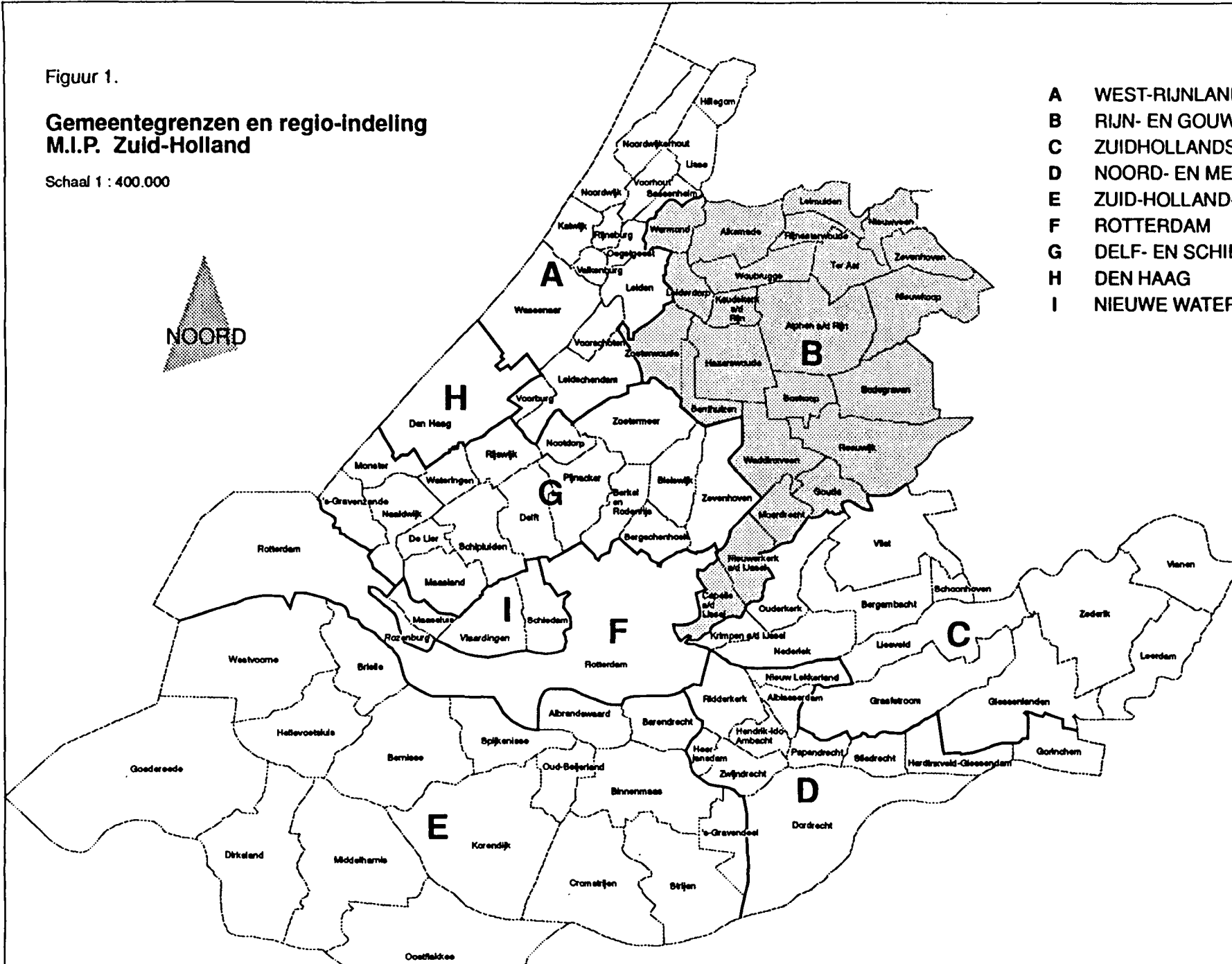
Figuur 1.

Gemeentegrenzen en regio-indeling M.I.P. Zuid-Holland

Schaal 1 : 400.000

- A WEST-RIJNLAND
- B RIJN- EN GOUWESTREEK
- C ZUIDHOLLANDS WAARDENGEBIED
- D NOORD- EN MERWESTREEK
- E ZUID-HOLLAND-ZUID
- F ROTTERDAM
- G DELF- EN SCHIELAND
- H DEN HAAG
- I NIEUWE WATERWEG

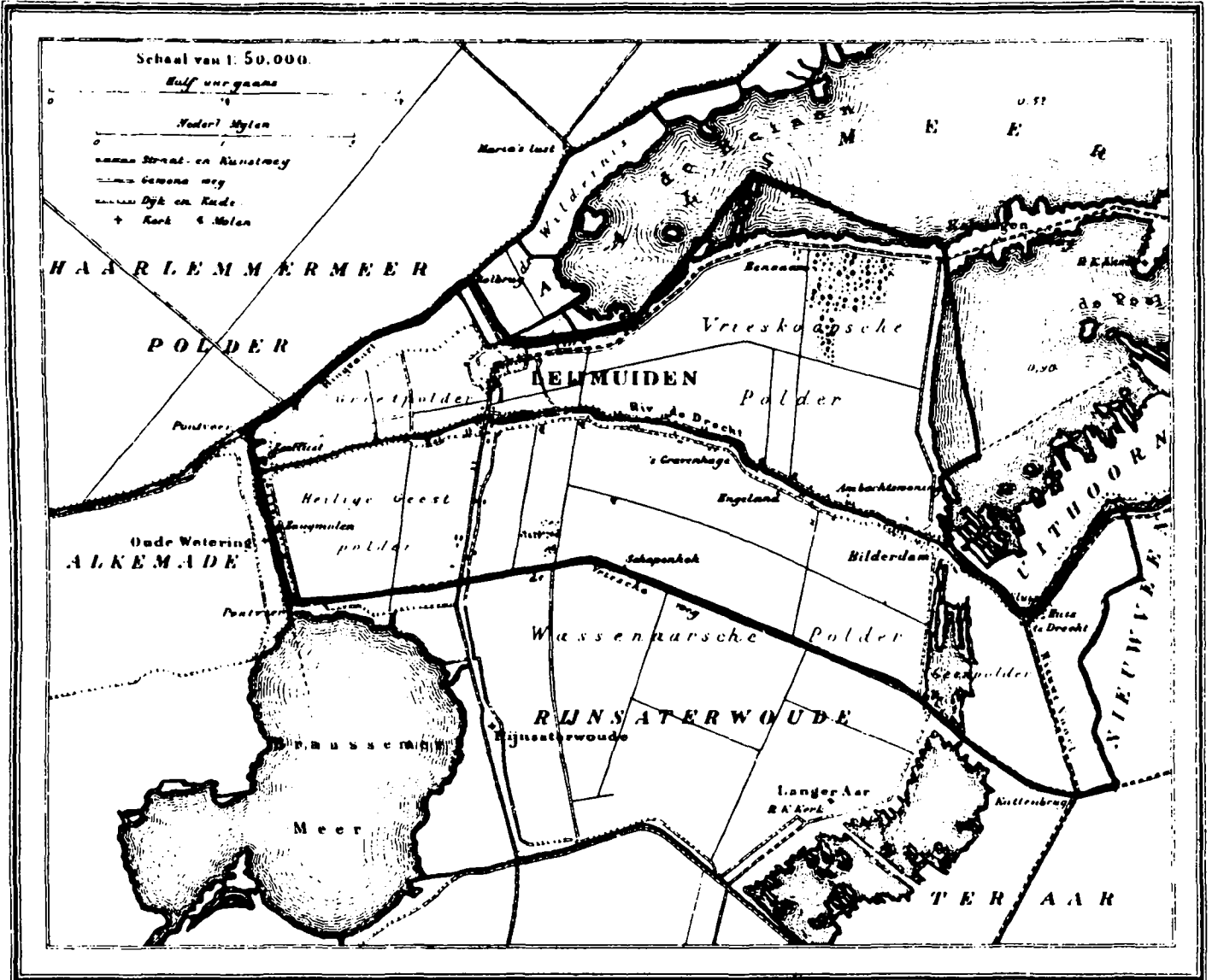

Figuur 1a.

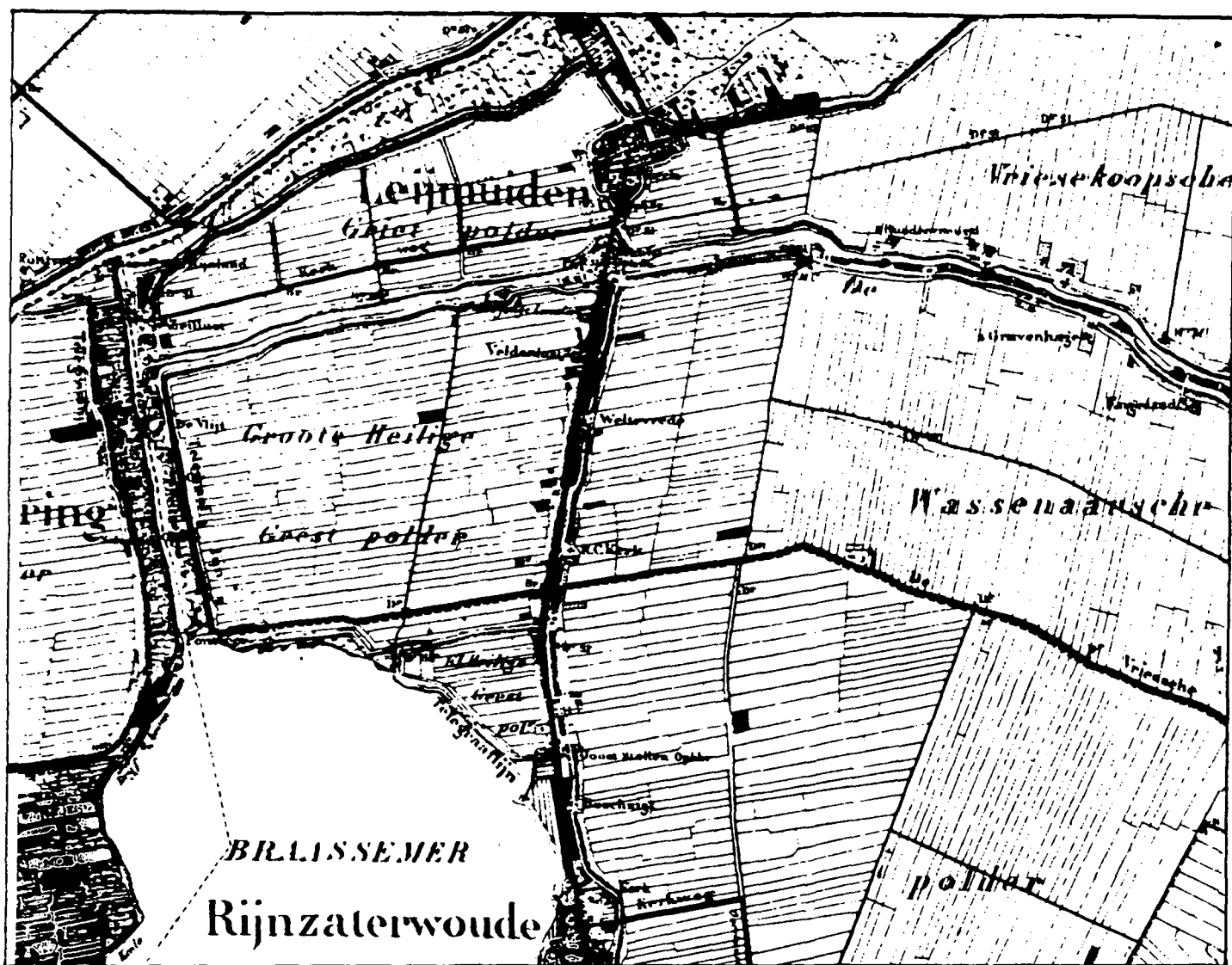
Gemeente Leimuiden

Schaal 1 : 300.000

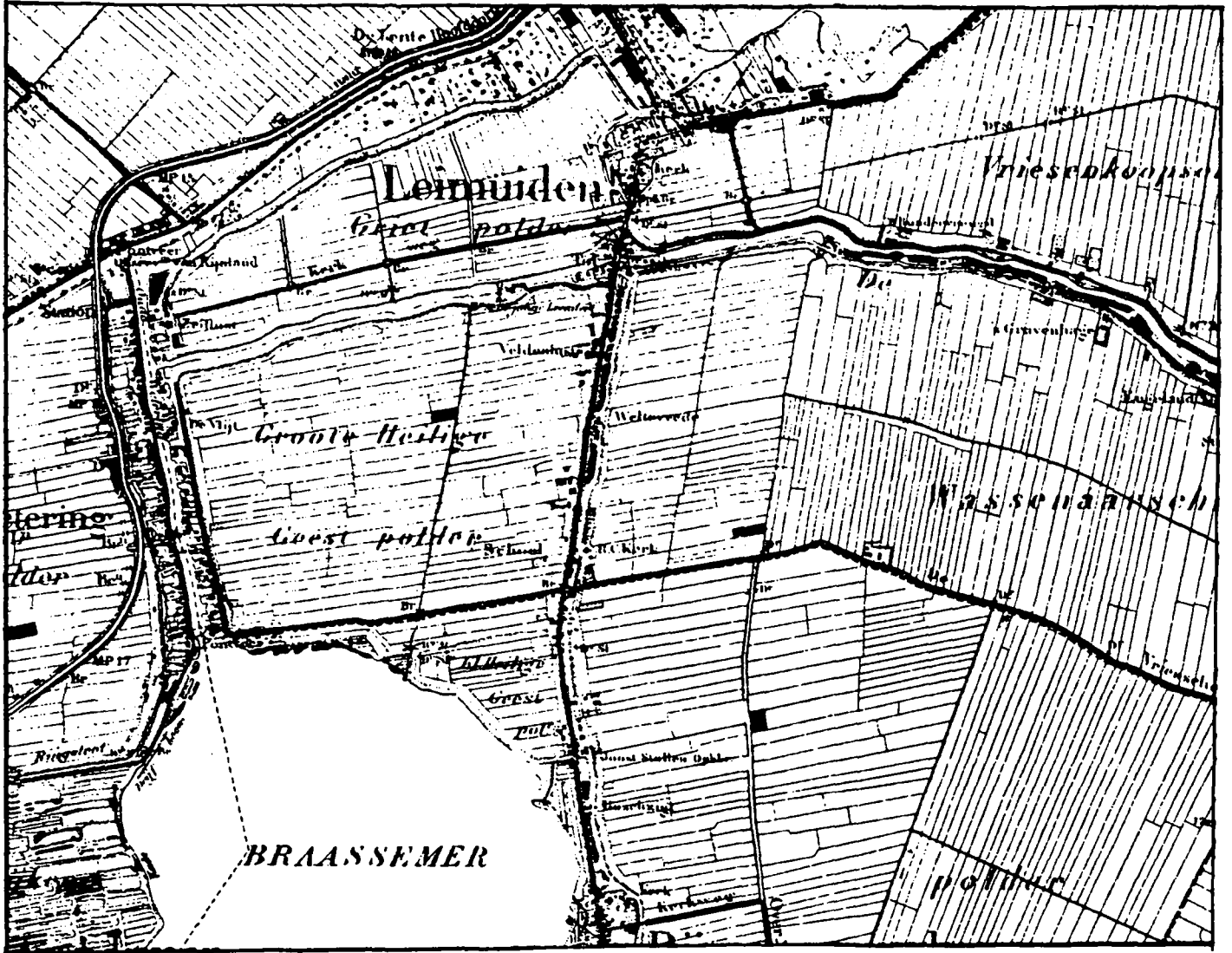

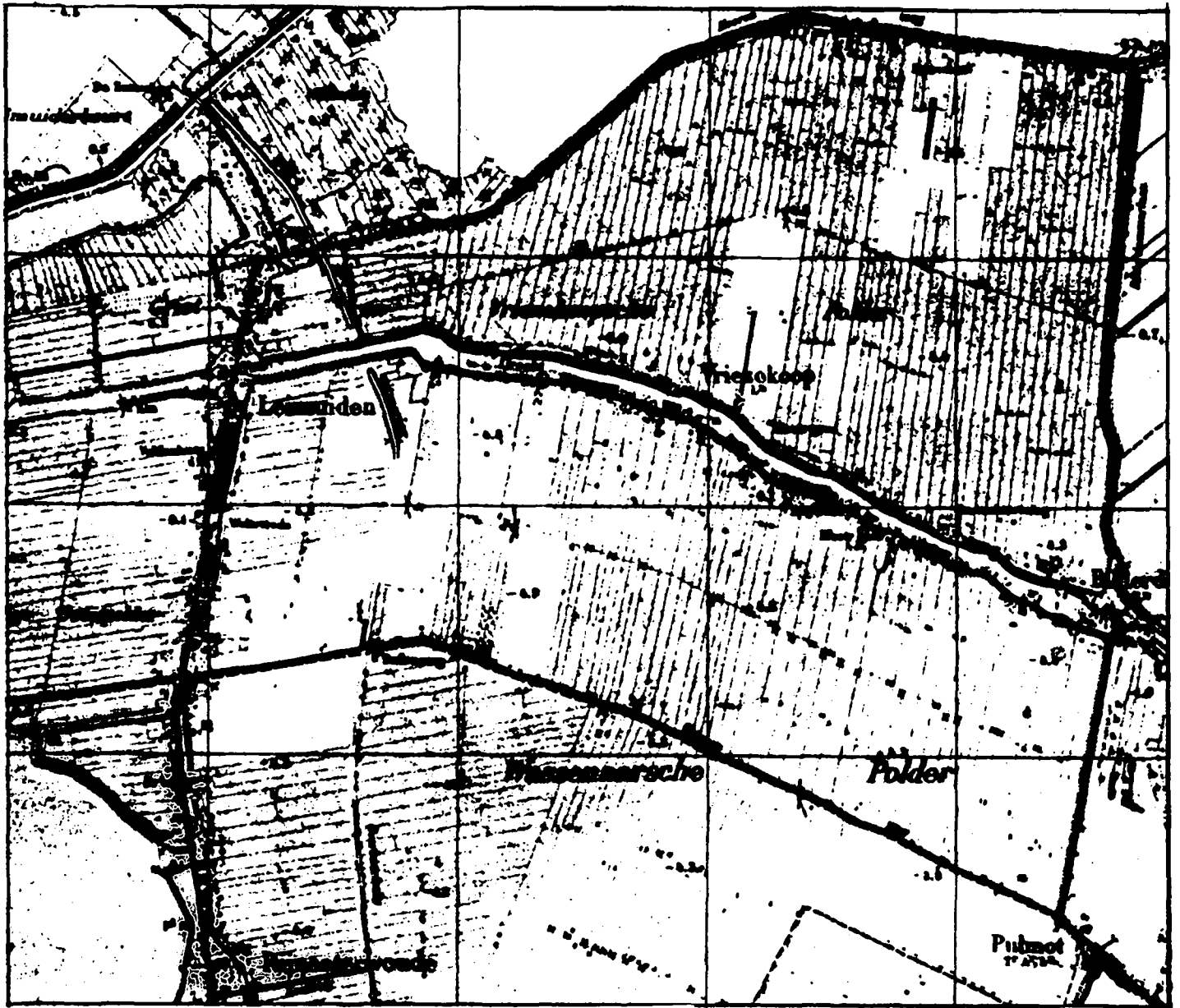
Figuur 2.
J. Kuyper, Gemeente-atlas van de provincie Zuid-Holland 1869.

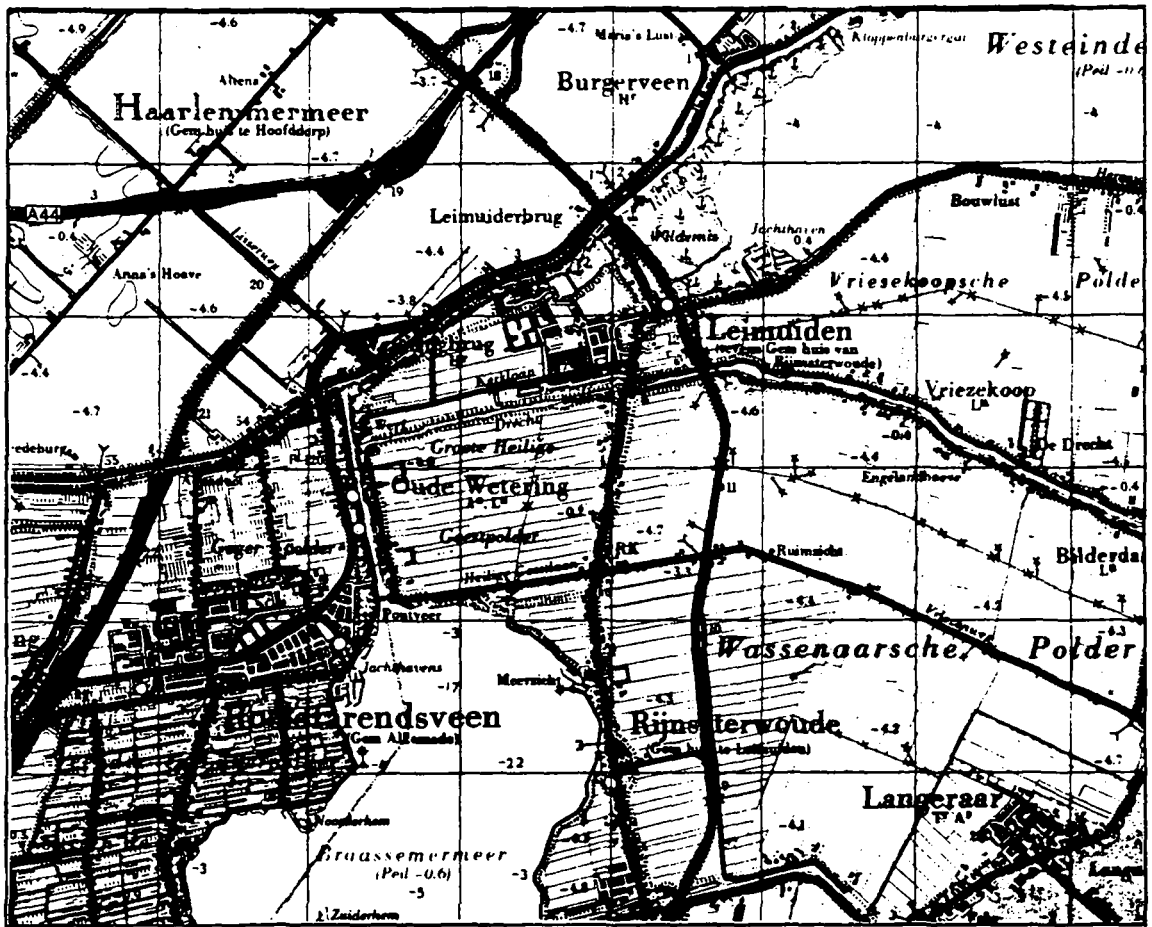
Figuur 3.
 Chromotopografische kaart; 1:25.000; no. 403; 1877.

Figuur 4.
Chromotopografische kaart; 1:25.000; no. 403; 1914.

Figuur 5.
Topografische kaart; 1:25.000; no. 31 A; 1950.

Figuur 6.
 Topografische kaart; 1:50.000; 1981.

LEGENDA BIJ DE KAART VAN DE FUNCTIONEEL-RUIMTELIJKE ONTWIKKELING IN HOOFDLIJNEN

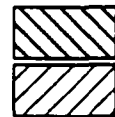
Bestaande kern ± 1850

Omvang kern ± 1945

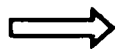

Terrein gedomineerd door
Nijverheid, Handel en Industrie:

±1850

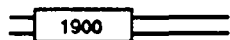
±1945

Richting van Algemeen-ruimtelijke ontwikkeling

Lineaire ontwikkeling

Weg, eventueel met jaar van opening

Spoorweg met openings- en sluitingsjaar

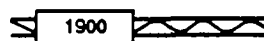
Lokaalspoorweg of tramweg met openings- en sluitingsjaar

Spoor-/tramwegstation

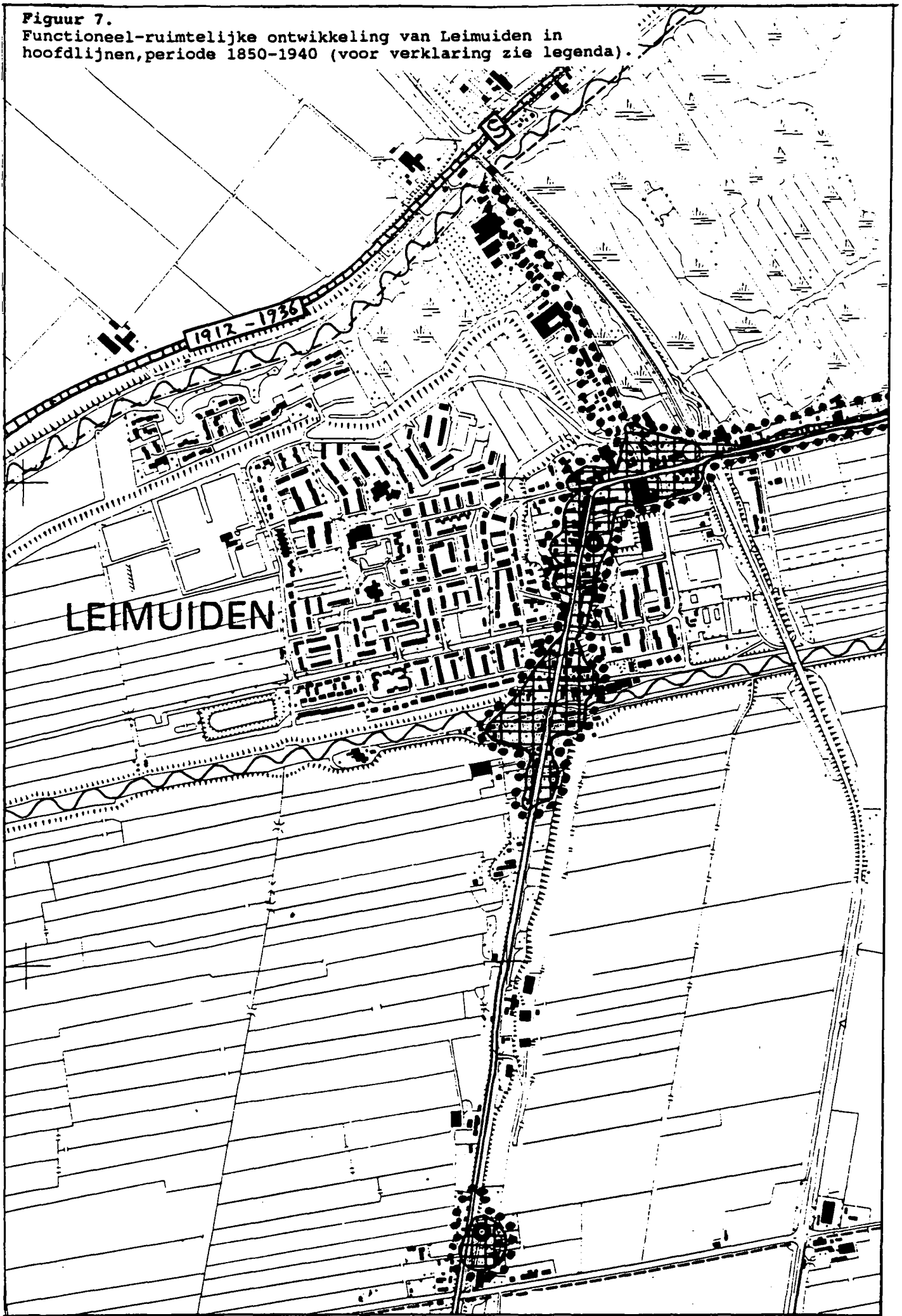

Spoor-/tramwegstation opgeheven

Waterloop, eventueel met jaar van opening

Figuur 7.
Functioneel-ruimtelijke ontwikkeling van Leimuiden in
hoofdlijnen, periode 1850-1940 (voor verklaring zie legenda).

BEBOUWINGSKARAKTERISTIEK EN STEDEBOUWKUNDIGE TYPOLOGIE

juni 1989
M. Verweij

BEBOUWINGSKARAKTERISTIEK

Inleiding

De huidige gemeente Leimuiden omvat de kernen Leimuiden, Oude Wetering, Vriezekoop, Nieuwveen (gedeeltelijk) en Bilderdam. Kenmerkend voor de ontwikkeling van elk van deze kernen is de lintbebouwing langs een weg, dijk of waterloop.

Leimuiden is (evenals Rijnsaterwoude) gegroeid langs de lijn Herenweg-Van der Veldeweg, die deel uitmaakt van een oude route tussen Amsterdam en de Oude Rijn (Alphen). Bepalend voor de ontwikkeling waren ook de waterwegen; vooral de loodrecht op de Herenweg lopende Drecht en later ook de Ringvaart, die de noord-westelijke begrenzing vormt.

Oude Wetering ligt langs de gelijknamige verbinding tussen Braassemermeer en Haarlemmermeer. De oostelijke oever behoort bij het grondgebied van de gemeente Leimuiden. De bebouwing bevindt zich langs de Westerdijk.

Vriezekoop en Bilderdam ontstonden langs de Drecht. Bij de iets dichtere concentratie van bebouwing in Bilderdam speelde de aanwezigheid van een dam (later een brug) een belangrijke rol.

Dorpsbebouwing

In Leimuiden heeft de meeste verdichting van de bebouwing plaats gevonden, vooral langs de Van der Veldeweg. In de omgeving van de Drecht zijn nog restanten van 18de-eeuwse bebouwing aan te treffen. In de inventarisatie zijn diverse vrijstaande woonhuizen van rond de eeuwwisseling opgenomen, te vinden langs Van der Veldeweg, Dorpsstraat en Noordeinde in Leimuiden en bij de brug in Bilderdam. In het centrum van Leimuiden staan enkele villa-achtige woonhuizen. Uit ongeveer 1915 dateert een vrij gaaf exemplaar aan de Dr. Stapensestraat (2).

Bijzondere gebouwen

Naast de gedeeltelijk 17de-eeuwse Nederlands Hervormde kerk telt Leimuiden nog twee andere kerken. Aan de Dr. Stapensestraat 36 staat een sober Gereformeerd kerkgebouw uit ca. 1895. Nabij de kruising met de Vriezenweg bevindt zich aan de Van der Veldeweg 26 een Rooms-Katholieke kerk met pastorie, in 1852 gebouwd met eclectische en neogotische kenmerken. Ernaast is een (leegstaand) kloostergebouw uit ca. 1900. Tegenover deze gebouwen, op enige afstand van de weg, staat een voormalig schoolgebouw (eind 19de eeuw, Van der Veldeweg 73).

Boerderijen

Het grootste deel van het gemeentegebied wordt gebruikt voor veeteelt. Door de gehele gemeente zijn boerderijen te vinden langs wegen en dijken, vooral langs Vriezenkoop (zuidzijde) en langs de Oude Wetering: Westerdijk en Westeinde. De meeste hiervan

dateren uit de periode 1875-1925, maar langs de Vriezenkoop staan er ook enkele die gedeeltelijk 18de-eeuws zijn. In het centrum van Leimuiden staat een (voormalige) boerderij uit het begin van deze eeuw aan de Dr. Stapensestraat (24).

Objecten van bedrijf en techniek

Een deel van de groep objecten van bedrijf en techniek hangt samen met de waterhuishouding; de ophaalbrug (1935) in Bilderdam en het gemaal "Van der Breggen" aan de Drecht (Vriezenkoop 53), in 1879 gebouwd met kenmerken van Eclecticisme en Waterstaatsstijl. Langs het Noordeinde, aan een zijtak van de Ringvaart is een concentratie van industriële bebouwing van het begin van deze eeuw. Een kleine voormalige gasfabriek met rondboogvensters en een wapenschild in de voorgevel ligt enigszins verborgen achter de bebouwing (Noordeinde 100). Rechts daarvan (106) staat een vroegere zuivelfabriek met woonhuis. Hierin is tegenwoordig een gebakfabriek gevestigd.

Na-oorlogse bebouwing

De grootste uitbreiding is in de jaren '60 en '70 gerealiseerd ten westen van de Dorpsstraat. Ook aan de oostzijde ontstond in de jaren '70 woningbouw, o.a. langs Kloofpad en Tuinderij.

STEDEBOUWKUNDIGE TYPOLOGIE

Van de gemeente Leimuiden is geen stedenbouwkundige typologie gemaakt omdat er in de periode 1800-1945 alleen verdichting en uitbreiding van de bestaande kern(en) langs de reeds aanwezige structuur heeft plaatsgevonden.
